

Misbruik van IQ-scores

Een gevecht tegen de bierkaai, noemt Peter Tellegen het. De ontwerper van intelligentietests ziet het misbruik van IQ-scores toenemen. "Door de huidige trend van meten, verdwijnt de ervaring van de deskundige." Op praktijkscholen en bij de jeugdzorg zien medewerkers dat al die testen en toetsen de toekomst van hun leerlingen verpesten. "Ik doe dit werk nu zeventien jaar en ik heb het gevoel dat we terug bij af zijn."

Tekst Gaby van der Mee Beeld Paul Meijer en Typetank

"Alleen op grond van een IQ-score kun je nooit een belangrijke beslissing over iemand nemen. Scoor je op maandag bij een intelligentietest 90, dan kan het zomaar zijn dat je de volgende dag op een test met strengere normen 81 punten hebt." Peter Tellegen, ontwerper van intelligentietests, roept dit al jaren. Toch worden er iedere dag in het onderwijs leerlingen afgewezen op grond van hun IQ-score.

Timo Mulder, trajectbegeleider bij Lijn5, laat zuchtend een net binnengekomen mail zien. "Kijk, weer een afwijzing, deze jongen wordt niet toegelaten omdat hij een IQ-score heeft van 66 terwijl hij 70 nodig heeft. Het lijkt wel voetbal waar het alleen om puntjes scoren gaat!"

Mulder is wel wat gewend, Lijn5 is een instelling voor jeugdzorg in Amsterdam West. "Ik geef training aan jongens die in aanraking zijn geweest met politie, bijvoor-

beeld vanwege straatroof of geweldsdelicten. Bij ons krijgen ze dan onder andere trainingen in sociale vaardigheden, ze moeten leren om met groepsdruk om te gaan." Iedere dag begint om half negen het dagprogramma. Na een jaar moet er een vervolg gezocht worden in de vorm van werk of een opleiding. Dan blijkt het IQ dikwijls een reden te zijn om de jongens niet toe te laten. "Die scholen moeten natuurlijk ook een bepaald slagingspercentage halen, te slechte leerlingen kunnen ze niet gebruiken." Hij haalt twee dossiers tevoorschijn van Hassan en Cavit*. "Toen Hassan hier kwam was hij zestien, een vervelend druk mannetje. Door ons programma ging het steeds beter met hem, het springerige was er een beetje af. Hij zal nooit een hoogvlieger worden, maar hij wilde wel graag een opleiding doen. Wij hebben in Amsterdam het Roc op Maat, eigenlijk speciaal voor deze

leerlingen niveau 1 en 2. Zij wilden hem niet toelaten, onder andere omdat ze zijn IQ te laag vonden. Die testen waren bij hem vier jaar eerder genomen, wij vonden dat hij erg veranderd was in die tijd, maar de uitkomst op die tests blijven hem toch achtervolgen. Voor Cavit geldt eigenlijk precies hetzelfde."

Mulder is zeker niet tegen het afnemen van intelligentietesten. "Het kan veel verklaren over iemands gedrag. Je hebt jongens die verbaal heel sterk zijn, dan kom je er met zo'n test achter dat ze eigenlijk niet weten wat ze zeggen. Anderen zijn verbaal misschien niet goed, maar begrijpen wel veel dingen. Mensen met een laag IQ zijn veel makkelijker te beïnvloeden, als ze uit een zwak milieu komen, raken ze sneller in de criminaliteit. Voor hulpverleners is het daarom goed om die testen te doen. We weten ook dat mensen met een

extreem lage intelligentie, tussen de 40 en de 50, niet leerbaar zijn. Die moet je niet naar een reguliere school sturen. Maar met een IQ rond de 70 kun je heel goed in de praktijk dingen leren, scooter- of automonteur worden."

Licht zwakzinnig

Testontwerper Tellegen bestudeert de testuitkomsten van Hassan. We zitten in een kamer van de afdeling psychometrie & statistiek van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij geeft niet direct commentaar op de twee A4'tjes, pas aan het eind van het gesprek pakt hij ze weer op. "Op grond van deze scores vind ik het label 'licht zwakzinnig' voorbarig. Het gaat hier om uitkomsten niet ver onder de 70, dan kun je dat niet concluderen. Dit is een allochtone leerling die een WISC-III test kreeg, een test die sterk taalgericht is. Ik denk dat als je hem een niet-verbale Son-test afneemt, hij een redelijke kans maakt hoger te scoren."

In de jaren tachtig zette Tellegen samen met anderen het werk voort van psycholoog Nan Snijders-Oomen die in 1943 de eerste Son-test maakte voor dove kinderen. De nieuwe versies van deze niet-verbale test worden nu voor allerlei kinderen en volwassenen gebruikt en zijn ook een uitkomst voor mensen waarvan Nederlands niet de moedertaal is. Onderzoek heeft aangetoond dat deze groep veel slechter scoort op talige testen, zoals WISC-III. "De bedoeling achter de intelligentietesten was ooit een objectieve kijk toe te voegen aan de klinische visie op een cliënt. Nu is het doorgeschoten naar de andere kant. Er wordt veel grootschaliger getest en de cliënt zelf is op de achtergrond geraakt. Toen was er nog veel onkunde bij het testen, dat is sterk verbeterd, maar we zouden nu weer meer de klinische blik bij de resultaten van de tests moeten betrekken."

Tellegen krijgt regelmatig wanhopige mails van ouders. Al in 2003 publiceerde hij een mail van een ouder wiens kind niet werd toegelaten op een school waarvan iedereen, ook de school, vond dat het kind daar op zijn plek was. Het kwam echter op de intelligentietest 1 punt tekort, in plaats van de vereiste 70 had hij een IQ-score van 69. 'Is het wel de bedoeling zo zwaar met een intelligentietest (...) beoordeeld te worden', vroeg de ouders hem.

"Ik ben vaak ongelukkig met de manier waarop tests gebruikt worden", zegt Tellegen. "We zijn steeds beter geworden in het

onderzoek en er worden verbeterde versies van tests ontwikkeld. Daarom weten we ook dat er met veel factoren rekening gehouden moet worden om echt iets te hebben aan de uitkomsten. Toch gebruikt men de uitkomsten vaak blindelings."

'Er is in Nederland een sterke stroming die vindt dat als je minder scoort omdat Nederlands niet je moedertaal is, je gewoon dommer bent'

Misvatting

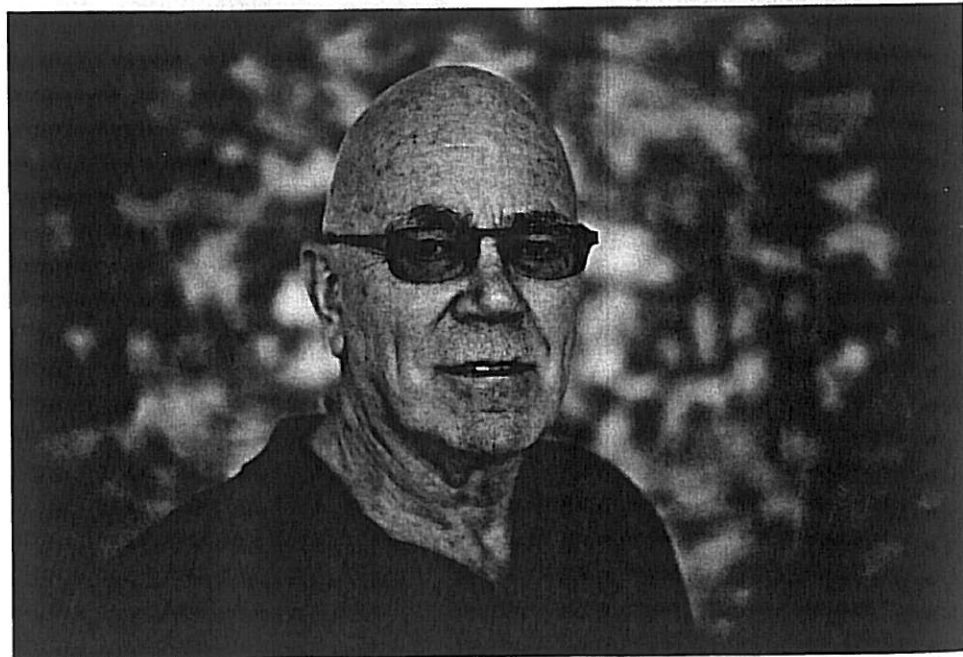
De situatie van de ouders die 1 punt misten voor hun zoon was voor Tellegen aanleiding om in 2004 het stuk *De waan van het IQ* ** te schrijven. Daarin staat dat het een misvatting is te spreken over 'het IQ'. "Mensen hebben geen IQ, dan zou je steeds dezelfde uitslag moeten krijgen op verschil-

lende tests en onder verschillende omstandigheden. Hoogstens kun je het hebben over een 'indicatie' van het intelligentieniveau."

Uit onderzoek blijkt ook dat bij een onderwijsniveau niet één bepaald IQ hoort.

"Zowel op het vwo, als op het vmbo zitten leerlingen met een IQ-score van 100. Het is daarom een hachelijke zaak leerlingen alleen op grond van een testscore toe te laten of af te wijzen voor een school. Als je eenmaal in een speciale vorm van onderwijs beland bent, kom je daar moeilijk weer uit. Een verkeerd advies kan dus verstrekende gevolgen hebben. Daarom is het veel te absoluut om alleen met een Cito-toets of de uitslag op een Nio-test iemands schoolloopbaan te bepalen. De kans dat dit advies goed is, is misschien 60 procent, maar dat betekent ook dat je er voor 40 procent naast kan zitten. Wij hebben bij allochtone leerlingen die al op een bepaald niveau in het onderwijs zaten, bekeken waar ze volgens de score van de Nio-test zouden moeten zitten. Dan zouden ze gemiddeld één niveau lager zijn geplaatst."

De Nio (Nederlandse intelligentietest voor onderwijsniveau) is een intelligentietest die op veel scholen gebruikt wordt, naast of in plaats van de Cito-toets. Volgens Tellegen ligt het in de verwachting dat ook de Cito-toets de capaciteiten van anderstalige leerlingen onderschat. "Er is in Neder-

Peter Tellegen, ontwerper van intelligentietests: "Mensen hebben geen IQ, dan zou je steeds dezelfde uitslag moeten krijgen op verschillende tests en onder verschillende omstandigheden. Hoogstens kun je het hebben over een 'indicatie' van het intelligentieniveau."

land een sterke stroming die vindt dat als je minder scoort omdat Nederlands niet je moedertaal is, je gewoon dommer bent. Wij hebben voor de Nio onderzoek gedaan om het nadelige taaleffect te corrigeren, maar deze correctie wordt niet algemeen toegepast. Er is teveel de houding dat aan de test niets mankeert. In Amerika wordt het echter beschouwd als discriminatie wanneer je bij een niet-Engelstalig persoon de intelligentie beoordeelt met een Engelstalige test. Het is natuurlijk lastig als een test minder geschikt is door bijzondere omstandigheden. Bijvoorbeeld als het gaat om dyslectische leerlingen. Die krijgen bij de Cito-toets extra tijd. Ik vraag me af of dat in de juiste mate compenseert. Dan kun je beter toetsen gebruiken die met bepaalde handicaps rekening houden, zoals de Son-tests."

Niet optimistisch

Tellegen is niet optimistisch over de toekomst. Hij vreest dat de strijd tegen het misbruiken en overschatten van intelligentiescores een 'gevecht tegen de bierkaai' is. "In toenemende mate worden testcores van leerlingen ook ten onrechte gebruikt om uitspraken te doen over de kwaliteit van de school. Bij hulpverleners staat het belang van de cliënt voorop. Maar door de huidige trend van meten, reguleren en efficiency, verdwijnt de inbreng en de ervaring van de deskundige. Op grond van louter de IQ-score wordt er automatisch een beslissing genomen en dit neemt alleen maar toe. Er worden zelfs bezuinigingsmaatregelen aangekondigd louter en alleen op grond van IQ-scores. Mensen met een IQ boven de 70 komen niet meer in aanmerking voor hulp uit de awbz. Alsof je met het verlagen van cijfers de werkelijkheid verandert! Basischolen krijgen extra geld voor leerlingen met een kansarme achtergrond, maar vervolgens wordt de school erop afgerekend als deze kinderen een lage Cito-score hebben." Ondanks zijn pessimisme gaat Tellegen gewoon door, dit jaar verschijnt de Son-test ook in Brazilië en in China. □

*) Om privacyredenen zijn de namen van de jongens gefingeerd

**) *De waan van het IQ* is te vinden op www.testresearch.nl/tstdiagn/waaniq.html